

Ramon Llull
Arbre exemplifical

Versió de
Jaume C. Pons Alorda
Tast de Clàssics

Editorial
Barcino

TAST DE CLÀSSICS, 11

Primera edició: octubre 2016

© de l'adaptació i de la introducció,
Jaume C. Pons Alorda, 2016
Reservats tots els drets d'aquesta edició:
EDITORIAL BARCINO, S.A.
Acàcies, 15. 08027 Barcelona
www.editorialbarcino.cat
Edició núm. 844

DL B 19200-2016
ISBN: 978-84-7226-805-0
Preimpresió i impressió: FOTOLETRA, S.A.
Passeig de Sant Joan, 198. 08032 Barcelona

ÍNDIX

RAMON LLULL, ARBRE DE PASSIÓ	7
ARBRE EXEMPLIFICAL	17
De l'Arbre exemplifical	19
I. De les arrels de l'Arbre exemplifical	21
II. Del tronc de l'Arbre exemplifical	39
III. De les branques de l'Arbre exemplifical	57
IV. Dels rams de l'Arbre exemplifical	87
V. De les fulles de l'Arbre exemplifical	117
VI. De les flors de l'Arbre exemplifical	137
VII. Del fruit de l'Arbre exemplifical	151

RAMON LLULL, ARBRE DE PASSIÓ

Set-cents anys després de la seva mort, Ramon Llull segueix erigint-se com un personatge fascinant, possiblement perquè en cap cas no podem renunciar a l'oportuna incomoditat que ens planteja.

De fet, en el volum *Caure amunt* de Francesc Serés, Llull se'ns presenta com un fanàtic que només obeeix a la seva dogmàtica voluntat, però gràcies a aquesta el personatge aconseguix interpel·lar-nos: pel seu fervor absolut. És molt possible que aquest mateix fervor, aquest creure en quelcom fins a les màximes conseqüències i portar-ho més enllà dels límits implantats pels poders, sobtarà els lectors del segle XXI, massa acostumats a la nostra època líquida, plena de cinisme i idees passatgeres.

Per molt que a Ramon Llull a vegades li perdonin la vida com a fill excessiu i antipàtic de la filosofia, el seu llegat és el d'una figura immensa, i pot ser llegit,

per tant aprofitat, molt més enllà dels propòsits adoc-trinadors que l'impulsaren. Així, amb aquesta neces-sària llibertat que ens hem d'imposar, podem enfron-tar-nos a l'*Arbre exemplifical* a dia d'avui, potser per aconseguir que el nostre temps no sigui tan descregut, potser perquè la passió que desprèn ens contamina una mica.

Per facilitar-nos les coses a partir d'un ordre pre-establert, l'autor de l'*Arbre exemplifical* fa servir una estructura arborescent: arrels, tronc, branques, rams, fulles, flors i fruits són les etapes. Es tracta d'un recurs emprat per Ramon Llull en altres treballs, com l'*Arbre de ciència* o l'*Arbre de filosofia d'amor*. En el fons no deixa de ser una plantilla idònia que ell ha d'omplir, talment l'escaleta d'un narrador perspicaç que ens atrapa perquè sap molt bé quins efectes vol produir en el lector, des de l'exposició inicial fins al sùmmum conclusiu, passant pel creixement i l'ascesi. Un llibre de Ramon Llull, per tant, és com una escala vegetal que ens ajuda a elevar-nos.

Però no ens enganyem. Aquí no sols predominen raons estètiques. Si Ramon Llull escriu aquest volum, i tots els altres, és per fer entendre que la religió que defensa a ultrança és la millor de totes, i que si escriu és per generar materials que serveixin perquè tots els infidels s'hi sumin. Tanmateix, amb aquesta veritat innegable de fons, l'*Arbre exemplifical* conté escenes que mostren el cru xoc de cultures, de religions i de pensaments. La posició de Llull és ben clara, però al

mateix temps el savi de Randa és prou lúcid perquè aquestes esmentades escenes no acabin amb una lliçó definida i predeterminada. Llull sempre deixa la porta oberta perquè cadascú arribi a les seves pròpies conclusions. Com a autor, confia en els seus lectors.

M'agrada entendre que l'*Arbre exemplifical*, amb els seus missatges simbòlicament encriptats i el seu esquelet intern, pot entendre's com un magnífic compendi de l'art de Llull. L'*Arbre exemplifical* es podria incorporar a la nostra biblioteca mental, i íntima, com una espècie de biblioteca de Babel d'índole borgiana, allà on tot connecta amb tot i on tot comporta una significança major perquè esdevé metàfora d'una altra realitat recòndita, més bella i erudita. Així ens arriba aquesta obra enciclopèdica, com enciclopèdica és l'obra completa de Ramon Llull, llibres de llibres.

Per aquest motiu, les històries que aquí llegim i que serveixen per oferir exemple enganxen perfectament amb les d'altres autors imprescindibles com Geoffrey Chaucer i els *Contes de Canterbury*, com Giovanni Boccaccio i el *Decameró*, com Italo Calvino i *Les ciutats invisibles*, com Joan Perucho i el *Discurs de l'Aquitània i altres refinades perversitats*, com Álvaro Cunqueiro i *Merlí i família*, com Cristóbal Serra i *Ars Quimèrica*, com Miquel de Palol i *El jardí dels set crepuscles*, com Antònia Vicens i l'ambiciosa totalitat dels seus contes. És clar que Ramon Llull va precedir aquesta corrua d'autoritats amb el seu esperit de fabulació extrema, en què tot té vida i s'humanitza a partir

d'una personificació desenfrenada, encarnament vitenc que ens sembla dir que tot és fabulós perquè tot ens acosta al diví.

Així el cappare de la literatura catalana ha proliferat en tots els altres àmbits, talment una llavor primigènia que s'expandeix des del seu fonament filosòfic fins a impregnar totes les altres disciplines de l'art de la paraula. Aquesta és una de les tesis que mostra l'exposició i llibre *La màquina de pensar. Ramon Llull i l'«ars combinatòria»*, comissariada per Amador Vega, i també ha estat un dels objectius de Joan Santanach en la coordinació de l'any Llull.

I en cap cas sense que Ramon Llull renunciï a desenvolupar les seves obres també des d'un vessant lúdic. Ja que en algunes de les pàgines de l'*Arbre exemplifical* podem contemplar com els elements que componen l'univers real, i l'univers moral, es fan la punyeta talment fossin criatures entremaliades. En el fons l'aigua, la terra, el foc, la nit, el dia, la llum, l'ombra, la virtut i l'etcètera estan jugant, i en el seu fer-se la guitza basteixen les vèrtebres d'una aventura sapiencial.

Si hi afegim que Llull en cap cas desaprofita l'oportunitat de fer servir divertidíssims moments escatològics, com quan veiem personatges que es pixen damunt dels altres, i que a partir d'aquest fet arribem a l'aprenentatge, es pot ben assegurar que el conjunt és una delícia que sorprendrà els que pensen que Ramon Llull és avorrit o inassolible. Ans al contrari, la

seva ànima, ampla i juganera, s'emmiralla idòniament amb la d'un follet dansaire com, per exemple, podria ser Laurence Sterne, responsable d'un dels títols més humans, i per tant escabrosament jovials, de la història de la literatura universal com *Vida i opinions de Tristram Shandy*, un altre llibre de llibres.

Pels motius exposats, m'agrada entendre que l'*Arbre exemplifical* és una obra idònia per a aquell que vulgui descobrir Ramon Llull per primer cop. Funciona perfectament com a hipotètica guia de lectura de l'essència del pensament lul·lià, però també és un llibre sensacional per a la gent jove, que pot gaudir sense fissures amb la manera com es presenten els materials i les idees: amb la trampa d'un seguit de contes dins contes dins contes.

També és un llibre molt apropiat per a aquells que vulguin aprofundir en algunes de les columnes més importants de les tesis del savi medieval. I, sens dubte, és un breviari inevitable per als que tinguin dins seu el desig de dedicar-se amb devoció a l'escriptura, perquè l'*Arbre exemplifical* és, a més a més, un manual secret d'escriptura creativa. Mostra de quina manera Llull aguanta la tensió de forma magistral a través de les pauses, de les digressions i de les nines russes. Tot a partir d'una saviesa i d'una sensibilitat que s'avancen pel que tenen de primari, millor dit, de primordial. Perquè el mestre Barbaflorida va a l'arrel essencial de les coses, activa la nostra humanitat d'éssers que no poden escapar de la condició de criatures que adoren

ARBRE EXEMPLIFICAL

DE L'ARBRE EXEMPLIFICAL

Aquest arbre es divideix en set parts, és a dir, en arrels, tronc, branques, rams, fulles, flors i fruits. Cadascuna d'aquestes parts es divideix en catorze parts. La primera és la de les arrels dels arbres elemental, vegetal, sensual, imaginal, humanal, moral, imperial, apostolical, celestial, angelical, eviternal, maternal, cristinal i divinal. I això mateix amb la segona part i totes les altres. Cadascuna de les set parts es divideix en catorze parts perquè puguem donar exemple de les natures i de les classes dels arbres segons les seves arrels, els seus troncs, les seves branques i les altres parts. I perquè tinguem matèria per donar exemple, ja que en els catorze arbres estan explicades, o implicades, totes les coses. Pels exemples que donarem tothom podrà trobar doctrina per conèixer els secrets naturals i sobre-

naturals, i per predicar i per tenir moralitats bones i goig i amistat de la gent. I també tothom podrà trobar l'hàbit universal per entendre moltes coses agradables d'entendre i agradables de sentir.

Volem dividir els exemples que proposem donar en dues parts, és a dir, en contes i en proverbis seleccionats segons les natures dels arbres: aquest és el procés que ens proposem tenir en aquest arbre. I com que la matèria és gran, no podem procedir segons la seva grandesa, perquè estem molt ocupats per altres coses. A més a més, la gent esquiva la prolixitat, i per això volem parlar d'aquest arbre breument; però, segons el que direm, oferirem doctrina perquè tothom pugui arribar a trobar nous proverbis i nous contes i estendre el seu enteniment per la gran matèria d'aquest arbre.

I

DE LES ARRELS DE L'ARBRE EXEMPLIFICAL

1. El foc vol que la seva calor sigui bona en l'aigua perquè la seva bondat tingui gran virtut, i per això l'aigua va dir a l'aire que la recordés en la seva malaltia.

I llavors el monjo va pregar a Ramon que li exposés aquell proverbi.

—Senyor monjo —va dir en Ramon—, contem que l'aire jeia malalt per dues malalties: en tenia una d'amor i l'altra de dolor. Tenia malaltia d'amor perquè estava disgustat amb la terra, que tenia acció damunt del foc, a qui estimava, i per això desitjava que fos senyor de la terra, l'enemiga de l'aire. Tenia malaltia de dolor perquè sentia la sequedat que el foc ficava dins ell, sequedat que turmentava la seva humitat. I per això l'aigua va dir a l'aire que la recordés en la seva malaltia, que tenia perquè el foc ficava dins ell el seu contrari, i

per aquesta raó l'aire havia de deixar d'estimar el foc. I això deia l'aigua perquè l'aire fos contrari al foc i tingués concordança amb ella. Però l'aire va respondre a l'aigua i li va dir que s'estimava més estar malalt i ser bon amic del foc, que li donava la seva semblança, que estar sa i fallar al seu amic i enganyar-lo, perquè no hi ha cap malaltia que sigui tan gran com la de traïció i d'ingratitude, que fa que hom no reconegui els beneficis que rep del seu senyor. I per això l'aire va dir que ell volia estar subjecte i sotmès al foc, el seu senyor, perquè tingués acció en l'aigua, damunt la qual s'estengués la seva senyoria amb grandesa de bondat i virtut. Perquè a la calor del foc li és gran virtut i gran bé que sigui senyora del seu amic per concordança d'amor, i del seu enemic per contrària senyoria.

2. L'aigua va plorar i va dir a l'aire que no sabia res de l'engany que el foc havia fet a la terra. L'aire va demanar a l'aigua quin era aquell engany. L'aigua va respondre i va dir que el foc i la terra s'havien aliat i s'havien promès l'un a l'altra que tot el que guanyessin ho repartirien a parts iguals. Va passar que la terra va guanyar el ferro i el foc va guanyar l'or. I quan varen haver de repartir, la terra va dir al foc que repartís, i va dir això amb la intenció que el foc li donés l'or, ja que ella li donava la seva sequedat. A més a més, qui repartia donava sempre a l'altre una part més gran que la que es quedava, i creia que el foc faria el mateix. El foc va repartir, i li va donar a la terra el ferro però es va quedar l'or. L'aire va respondre i va dir a l'aigua que

el foc no havia fet cap engany en el repartiment, perquè la terra havia tingut mala intenció en l'elecció quan va dir al foc que repartís, i el foc va repartir justament per castigar la terra per la mala intenció que havia tingut.

3. L'aire va pregar a l'aigua que no anés més en companyia de la terra, ja que s'havia aliat amb ell, perquè ningú no pot durar gaire temps entre dos contraris, i ell i la terra estan en gran contrarietat. I l'aigua va respondre i va dir que la duració més gran és la que dura per acció i per passió en concordança. L'aire es va meravellar del que l'aigua deia, i li va demanar com podia durar l'associació d'acció i de passió en concordança, si l'acció i la passió són contràries. L'aigua va respondre i va dir aquestes paraules:

—Conten que el color del foc i el color de la terra es varen trobar en la flama, en la qual tingueren concordança per forma d'acció i de passió, perquè la terra va dir al foc que ella, a qui ell donava la seva sequedat, volia tenir el seu color en els súmmums de la flama i en el fum que sortia del foc, i també en les coses que el foc cremava, així com en el carbó i en la sutja i en el pebre. El foc li va respondre i li va dir que li agradava molt, perquè el seu color quedava enmig de la flama i en el ferro calent i en la brasa.

4. La terra va dir al foc que ella no li donaria la seva sequedat, perquè ell la donava a l'aire, que és el seu enemic. El foc va dir a la terra que no coneixia el poder de la llarguesa.

—Foc —va dir la terra—, i quin és el poder de la llarguesa?

—Conten —va dir el foc— que la llarguesa i l'avarícia es varen trobar, i la llarguesa havia donat tot quant tenia i més no podia donar, perquè no tenia res, i va pregar a l'avarícia, que era plena de moltes coses, que li donés el que tenia perquè ella pogués donar, ja que estava malalta per no poder donar. L'avarícia es va excusar i va dir que ella no li volia donar res, perquè ella no volia tenir la seva semblança. Llavors la llarguesa va recórrer a aquells a qui havia donat i a aquells a qui havia de donar, i llavors es varen ajuntar contra l'avarícia, i la varen despullar dels béns que posseïa, perquè la llarguesa tingués per poder donar. L'avarícia va romandre trista i malalta, i va dir aquestes paraules: «Ah, estic en dol i afligida, perquè el tresor en què durant tant de temps he treballat i pel qual tanta fam i set he sostingut amb tants deshonor i amb tantes pors, el veig donar als meus enemics, i el dona la meva enemiga!»

5. El foc i l'aire es varen trobar en un gran boscatge on l'aire havia estat cercant durant molt de temps la terra per venjar-se d'una gran maldat que ella li havia fet. I en aquell temps en què el foc i l'aire es varen trobar, el sol es ponia. Per això l'aire va pregar al foc que li fes llum tota aquella nit perquè ell pogués trobar la terra, a qui molt desitjava trobar. Durant molt de temps el foc va pensar si faria llum a l'aire perquè trobés la terra, ja que tenia vergonya de dir que

no als precés que li feia l'aire, i tenia consciència de descobrir la terra, que era la seva amiga, a qui l'aire volia destruir i matar. Mentre el foc així pensava, l'aire es va meravellar de com el foc no responia als precés que li feia, i va dir al foc que sabia molt bé que ell no l'estimava gaire perquè no responia als seus precés ni amb rapidesa ni com ell volia. El foc va dir a l'aire que ell no sabia el que la saviesa havia respost a la voluntat.

—I com va ser, això? —va dir l'aire.

—Conten —va dir el foc— que la voluntat desitjava molt trobar un home a qui estimava molt, i va pregar a la saviesa que li mostrés els camins pels quals pogués trobar aquell home, a qui desitjava molt trobar per tal que el pogués servir i honrar. La saviesa va dir a la voluntat que li feia una justa demanda i que amb molt de gust li mostraria els camins pels quals pogués trobar el seu amic, camins que no li mostraria si sabés que la voluntat volia matar o fer alguna maldat a aquell home, perquè aquell home li havia fet favors moltes vegades.

6. El foc va demanar a l'aire si ell l'estimava tant com estimava l'aigua, i l'aire va dir al foc que no feia una demanda justa i que poc sabia de la natura d'estimar.

—Aire —va dir el foc—, i què és la natura d'estimar?

Però l'aire va callar i no va voler donar cap resposta al foc. El foc es va meravellar molt perquè l'aire

no li responia, i tantes vegades li va pregar que li respongués que l'aire va dir al foc aquestes paraules:

—Conten que la voluntat va trobar la saviesa mentre anava a una ciutat en la qual hi havia la memòria, i a ella es dirigia la voluntat perquè li recordés el seu amic. I com que la saviesa menava amb ella la ira, que és enemiga de la voluntat, la voluntat no va acollir bé la saviesa, encara que li hagués mostrat els camins per on trobar la memòria. I quan la voluntat va arribar on era la memòria, que li va recordar el seu amic, totes dues varen fer gran festa i varen tenir gran goig, tant que la saviesa va estar disgustada amb la voluntat, que en trobar-la no li havia fet tan bona cara com a la memòria. Així que la saviesa va reprendre la voluntat davant la memòria dient-li que poc li agraiïa els favors que li havia fet. La voluntat es va excusar i va dir que sentia un plaer molt més gran en donar la seva semblança sense patiment que en prendre semblança d'altre amb treball.

7. L'aigua anava per una bella selva on va trobar la pedra i el ferro d'on surt el foc, els quals va insultar, i els va dir moltes maldats perquè eren la culpa de la seva malaltia, perquè quan ella era a l'olla el foc l'escalfava i li prenia la seva fredor, que ella estimava molt. I la pedra i el ferro varen respondre a l'aigua dient-li que el foc havia estat massa generós en donar-li la seva virtut. Però l'aigua es va meravellar molt d'aquelles paraules, dient-los que li semblava impossible que ningú pogués ser massa generós a donar virtut. Per

això els pregava que li diguessin per què el foc era massa generós quan li donava la seva virtut.

—Conten —varen dir la pedra i el ferro— que en un prat hi havia una herba que tenia la virtut de guarir els leprosos de la seva malaltia. A un leprós es va mostrar aquella herba, de la qual va menjar i es va guarir de la seva lepra per la virtut d'aquella herba. Va passar que aquell home va anar a pixar en aquell prat, i amb aquella herba que l'havia guarit es torcà les anques. I per això l'herba va ser massa generosa en donar virtut a aquell qui tant l'havia deshonrada.

—Pedra i ferro —va dir l'aigua—, i quina virtut em dóna a mi el foc quan sóc a l'olla?

La pedra i el ferro varen respondre i varen dir que la farina i ella havien volgut fer pa perquè amb aquell pa poguessin donar virtut a l'home i que pogués viure, i varen fer aquell pa al forn amb la virtut del foc, sense el qual no l'haurien pogut fer ni haurien pogut donar virtut de vida a l'home.

8. En el foc es varen trobar dues veritats: l'una era de calor i l'altra de sequedat. Les dues veritats varen demanar al foc de quina d'elles dues se sentia millor guarnit contra la falsedat i contra l'aigua. El foc va dir a la seva claror que respongués a aquella demanda, però la veritat de la terra va dir al foc que ell no havia elegit jutge imparcial, perquè la claror té concordança amb la calor en el dia, que és clar i calent, i està en contra de la sequedat en la nit, que és freda i tenebrosa per culpa de l'ombra de la terra. El foc va respondre

a la fredor de la terra i va dir que en una ciutat va passar que un home del poble va pensar la manera per la qual ell pogués ser rei d'aquella ciutat i matar el rei, que és el senyor natural. Al començament que aquell home va concebre aquell propòsit, va començar a imaginar la manera amb falsedat, perquè per acomplir el seu propòsit no podia actuar amb veritat. Aquell home va trobar la manera de tenir molt poder en aquella ciutat contra el poder del rei, amb la qual cosa el rei va pensar la manera per destruir aquell home. I al començament que va pensar la manera, la va pensar amb veritat. I per això en aquella ciutat la veritat i la falsedat varen tenir una batalla molt gran, i al final la falsedat va ser vençuda perquè es concorda amb no-ésser, mentre que la veritat té concordança amb ésser. Aquest ésser va elegir el rei perquè fos jutge de la seva consciència contra la falsedat, que està en contra de caritat i té concordança amb les tenebres.

9. L'aire es va clamar a l'aigua del foc, que gaudia quan el turmentava amb la terra, com ell gaudia en rebre la calor del foc i en ser-li obedient en rebre aquella calor. I perquè l'aigua és enemiga del foc, no volgué consolar l'aire, sinó que li va dir molt de mal del foc i, com més mal li deia, el foc més turmentava l'aire perquè obeïa l'aigua. Estant així l'aire turmentat, i cada dia es multiplicava el seu turment, va recórrer a la terra, que era la seva enemiga, i es va clamar a ella del foc, dient que li feia molt de mal. I la terra va respondre a l'aire excusant el foc i dient a l'aire moltes

II

DEL TRONC DE L'ARBRE EXEMPLIFICAL

1. *Dels proverbis del tronc elemental*

1. L'aire va pregar al foc que no l'escalfés massa, perquè si l'escalfava massa l'aigua no voldria prendre-li humitat.

2. La terra va tenir enveja del foc i de l'aire, que s'havien concordat en les figues, i va pregar al foc que es concordés amb ella en el pebre.

3. L'aigua va dir al foc que més valia la seva fredor a l'estiu contra les febres que tenen els homes malalts que la seva calor a l'hivern contra la fredor que tenen els homes sans.

4. El foc deia mal de la terra pel fet que és negra i en deia bé pel fet que és seca.

5. L'aigua plorava perquè l'aire prenia calor del foc, que és el seu enemic.

6. La primavera reptava el sol, que les belles obres que ell feia a l'abril i al maig les destruïa a l'estiu.

7. El foc va pregar al sol que no donés la seva semblança a la lluna, que prenia semblança de l'aigua.

8. El foc es lloava perquè estava en moltes coses, i l'aigua en deia mal perquè ell les cremava.

9. El foc deia que ell era més fort que l'aigua en el fonoll, i l'aire va respondre que l'aigua era més forta que el foc en la lletuga, i per això el foc va saber que l'aire l'estimava poc.

10. L'aire va reptar el foc, perquè ell era tan clar i tan lluent, i feia mal fet quan participava amb la terra, que és negra, i per això el foc va saber que l'aire li tenia enveja.

11. La matèria de l'aigua no es cansaria de la forma de l'aire si anés a ella amb concordança i sense contrarietat.

12. La terra va tocar la contrarietat del foc i de l'aigua, que es va enfadar contra la terra, que va dir a la contrarietat que li feia mal en tocar-la.

13. L'aire va dir al foc que ell era tan feixuc que no el podia portar, i el foc va respondre que ell no era feixuc per si mateix, sinó per la terra.

14. L'aigua va voler alegrar-se que el foc s'hagués recordat d'ella a l'estiu, fins que va pensar que el foc se'n recordava per destruir-la.

15. L'aigua va plorar perquè el foc l'escalfava a l'estiu, i se'n va clamar al sol. I la lluna va reprendre l'aigua, que es clamava a l'enemic.